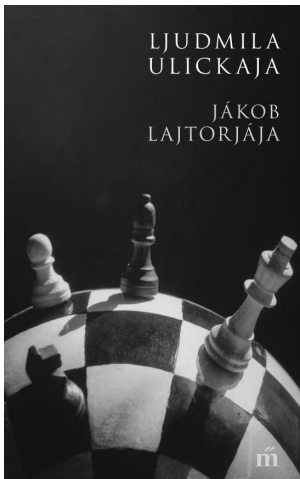


V. GILBERT EDIT

## Összeérő idő

LJUDMILA ULICKAJA: JÁKOB LAJTORJÁJA



Magvető Könyvkiadó  
Budapest, 2016  
720 oldal, 5490 Ft

Ulickaja nálunk legutóbb megjelent regénye összefoglaló, integratív mű, jelentős alkotás. Mind kompozicionálisan, mind a kulturális emlékezet vonatkozásában, mind a szerzői személyes kitárulkozás útján mérföldkő. Tanúság és innováció.

Szerkezeti nívumát az időben összeolvasódó, egymás felé közelítő narrációban látom. Hasonló nagyságrendű narratív tett a *Kukockij esetei* volt tőle, amely a belső történet különös, definiálhatatlan státuszából adódóan rejtélyfejtői énünket tette próbára a két világ közti kapcsolatrendszer sejtetésével. Olvashatóságának záloga a paralell alakzatok felismerésének lehetősége volt. A befogadó azt kutatta, kinek ki felel meg – amott. Abban a regényben, a *Kukockij esetei*ben Ulickaja a másik, az ittenin túli világot rendelte hozzánk, s szőtte össze a földivel: a fizikaiból levezette a metafizikait és viszont. Az új műben ugyancsak összevetüléseknek vagyunk tanúi, de a földi létezésben maradunk. Több mint egy századnyi történelem és történet ér össze lépcsőzetesen, két irányból. 1905-től a nagyanya és 1975-től az unoka fiatalokból indul a történetmesélés a szereplők naplóbejegyzéseivel, visszaemlékezéseivel, leveleivel és az ábrázolt időt elbeszélő narrációval. A szálak fedésbe kerülnek, a régi történet beéri az újat. A jelen kérdései a múlt következményeiként mutatkoznak meg s nyernek magyarázatot, ténybeli és pszichológiai alapozást. A metasztint, maga a modell tud valami rendkívülit. Ez az időjáték mintegy megképezi a személyes és családi identitást, bevilágítja az egyén és körei, közösségei közti erőviszonyokat, feltérképezi a személyiség szerkezetének, tartalmainak a létrejöttét.

A genetikus végzettségű író eddigi műveiben is kama-toztatta szerzett tudását, szemléletét társadalompszichológiai érzékével vegyítette, aminek most is tanúi vagyunk. És ennél többnek: ahogy az individuális és a külső idő összeér, ahogy megértjük, kik vagyunk, kik lettünk, miért történt ez és az életünkben. A titkok miért váltak tabuvá, hogyan győz egyik felünk, egyik genetikai águnk a másikon. Az önéletrajzi

főszereplő közel kerül írásain át az egyszer látott nagypapához, s megérti nagymamája iránt táplált saját vegyes érzéseinek, elhidegülésének az okát. Bátorságra, személyes döntésre van szükség, hogy rászánja magát a régóta tologatott családi levelezésköteg kibontására. Sokáig azt hiszi, nincs hozzá joga, utólag beismeri: félt, mi mindenre derülhet fény. Hiszen a nagypapa folytonos száműzött volt, az ilyesmiről nem beszélnek az emberek, a családok. Galádságok, bűnök kerülhetnek felszínre, vagy legalábbis az, hogy nem volt ártatlan teljesen, talán volt takargatnivalója, s az utód keze kitakarhatja-e ezeket a nemzedékeken át szorosra becsomagolt információkat? Az unoka megteszi, s nem kerülhet ki sérülésmentesen belőle. Hátahagyott adataink, feljegyzéseink, leveleink és naplóink, vagy a másik oldalról: a rólunk valahol őrzött dokumentumok mind rávetülnek a képre, ami él rólunk a minket ismerőkben. Ez a nagypapa, a címszereplő Jakov szinte maga alkotja meg hosszú verbális portréját azokból a terjedelmes levelekből, amelyek szerelméhez, feleségéhez: Maruszjához szólnak. Ezek egyúttal lenyomatai terveinek, mindennapjainak, olvasmányainak, leírások a helyekről, ahova érkezik, s magukba foglalják mindenkori tudós kutatásainak részleteit. Sehol nem adja föl; nem nyugszik, nem lankad, nem hagyja el magát. Minden egyes újabb állomáshelyen újrakezdi az életét, tanulmányozza a helyet és kitalálja, mit lehetne ott tenni, miből lehetne megélni, hogyan segíthetne az ottaniakon – s egyúttal önmagán. Megpróbál helyet találni, alkotni magának minden isten háta mögötti állomáson. A feleség pedig egy idő után nem válaszol, érzelmi-leg leválik a száműzött férjéről. Nem könnyű neki sem: Jakov nyughatatlan és öntörvényű. Ritka otthon tartózkodásaikor észrevétlenül és törvényszerűen eljut azokig a határokig, amelyek elviselhetetlenek az államhatalomnak, s így újra Szibériában találja magát. Innen küld haza csomagokat – abból a szokatlan irányból, ahova érkezni szoktak a küldemények. És töretlenül írja, írja nagy műveit, rendszerezi jegyzeteit, átfogó kutatásait, talán még a regénye is elkészül. Mindenesetre az unoka sokkot kap, amikor az archívumból kiderül, mit és hány oldalnyi szöveget semmisített meg Jakovtól a KGB.

A mű etikai gesztusa, hogy esztétikai emléket állít neki, Jakov Oszeckijnek. Unokája kárpótolja, rehabilitálja: rekonstruálja a nyomokból, a megmaradt írásokból, ezekből a levelekből, amit lehet, s még a címbe is beemeli. Ez az ő regénye, Jákobé, a szüntelenül hadakozó és közvetítő. Pedig lehetne a feleségé is, akit a szerző elveszít félúton, akinek a nézőpontjából már nem ismerjük meg, ami egy idő után történik. Hiszen nem válaszolt Jakovnak, elveszíti az érdeklődését, felmondja az elköteleződését iránta, nem tart ki mellette – s a regény is elveszíti őt. Az egykor ragyogó Maruszját, akinek vágyai, tervei, szenvedélyesen induló táncpedagógiai pályája és gyönyörűségesen ragaszkodó, sokáig aprólékosan ábrázolt izzó szerelme Jakov iránt kiteljesedett, majd elapadt. Az írott szó győzedelmeskedik: nincs anyag, ami alapján férje mellé lehetne állítani az ő narratíváját, s az emlékező unoka személyes tapasztalatai sem kedvezőek róla. Nehéz volt Maruszjának egyedül a nehezen kezelhető fiúgyerekkel, tudatja, de nem élesíti ki ezt a fókuszot az elbeszélő. A közölt, férje által hozzá írott szövegek súlya agyonnyomja alakját. A nagymama ideológiai sarkosságát is felfelillantja az unokanarrátor, de mindezekkel együtt sem válik lélektanilag érthetővé és méltányolhatóvá az, hogy elválik Jakovtól távollétében, nem is értesítve – s annak utolsó kérésére, amikor 55-ben rokkantan megérkezik Moszkvába, s egy búcsútálalkozást kér tőle, sem reagál. Jakov ekkor látogatja meg fia családját s találkozik a kis Norával. Nora apjáról – Jakov fiáról, Genrihről – is terhelő tények derülnek ki az archívumból: feljelentette saját apját.

Nora pedig ápolja és eltemeti az előző nemzedékeket, aggódik fiáért s menti meg, amikor s amitől kell. A mindenkori – meglehetősen szaggatott – jelenekben adatik meg csak neki a szerelmi és alkotótársi kapcsolat a kaukázusi rendezővel, akinek akcentusa egy másik világ szemléletét hordozta, amitől Nora soha nem tudott elszakadni, s ami fénylő színházi felismerésekhez juttatta, szinte valahányszor a sors összehozta őket. Meglátta általa azt, amit régóta nézett. Pedig ez az időgörbe, az ő idejük szintúgy kegyetlen: a Tengiz által diktált intenzív és feltétlen együttlétet nem folyamatos, hanem megszakított jelen. S amikor a férfi felfüggeszti közös életüket a következő jelenig – néha évekre, esély nincs, engedély híján, az átjárásra.

Visszaköszönnek természetesen az életmű ismert motívumai: a megvalósulatlan anyaság megvalósulása a tanítványokban, fiatal barátnőkben Nora mestere, tanárnője körül, a női (itt faszobor-) aktokat megformáló művész műterme, Grisa pedig a hierarchikus hasonlóság világmagyarázó elveivel, a molekuláris bibliakutatással idézi, a Kukockij-regény zseniális tudós professzorait. Felvillannak ezek az intratextuális utalások, allúziók, s akarva-akaratlan hasonlítunk és értelmezünk, már a nevek azonossága okán is. (Hívtak például mást is Norának már Ulickájánál.) Példátlanul és hallatlanul izgalmas, ahogy az idősíkok közelítenek egymáshoz. Kétfelől, két fénytörésben láthatjuk a szereplőket. A múltban megszületik Genrih, majd Nora, akiket a jelenből már felnőttként ismerünk. S a váltások analogikus ritmusa is megrendít. A múltbeli fordulat megismétlődik valamiként a jelenben.

2011: az összegző és elengedő záró jelen(et)ben Nora, az önéletrajzi alak hazafelé tart azzal a teherrel, amit az archívumban megtudott. Körbejárja a városrészt, Moszkva belvárosi utcáit az Arbat körül, ahol elődei, regényszereplői jöttek, mentek, éltek, s nevezi meg a házakat, tereket, jellegzetes helyeket, ahol a könyv – s az életük játszódott. A jelenben ott vannak a múlt rétegei, a sokféle emlékezet, érzelmi és fizikai nyom. S amint Nora számbaveszi életének házait hazafelé menet, s eltöpreng, megírja-e Jakov regényét a lényegről, az egymásban, a családban, a történelemben folytatódó lényekről (a fantaszta Grisa szellemében is), siratja apját, Genrihet, az árulót, a szerencsétlen kisfiút, aki egyre sír benne ekkor, aki nem lehetett pilóta, mert a nép ellenségének fia volt.

*(Fordította: Goretity József)*